

กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
แบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำจังหวัดชุมพร*
PARTICIPATORY PROCESS FOR PROMOTING AND IMPROVING LOCAL
CULTURAL DIVERSITY IN THAI SONG DAM COMMUNITY,
CHUMPHON PROVINCE

ธวัชพล ทองอินทรราช

Tuvapon Tong-intarach

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: tuvapon1983@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ 2) ศึกษากระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 3) ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 9 รูป/คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การอนุรักษ์ต่อยอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ วางอยู่บนรากฐานทางภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เช่น ศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อผีสงเทวดา และความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์ต่อยอดคุณค่า สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน 2) กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มุ่งเน้นไปที่การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญ 3) แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการบริหารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัญหาหลัก คือ ความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ที่ได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาลดทอนคุณค่า แนวทางการแก้ไขปัญหา คือ การรักษาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชน ในรูปแบบของการอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอดคุณค่า โดยมีคนในชุมชนเป็นแกนกลางในการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ

* Received 30 August 2021; Revised 14 December 2021; Accepted 20 December 2021

ขั้นตอน เพื่อสร้างความตระหนักในความรู้สึกรังสรรค์และเห็นคุณค่า เพื่อให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นยังคงดำรงอยู่สืบต่อไปได้อย่างเข้มแข็งมั่นคง

คำสำคัญ: กระบวนการส่งเสริม, พัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น, การมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำ

Abstract

The objectives of this research article were to 1) study on guidelines for conservation, inheritance and value enhancement of local cultural diversity of Thai Song Dum Ethnic Group; 2) study on participatory process of community for improving local cultural diversity; and 3) study on a guideline for overcoming problems and obstacles related to local cultural diversity management. In this qualitative research, the researcher collected data through documentary research and interview with 9 monk/key informants and analyzed the information in descriptive method. The findings revealed that 1) the conservation of local cultural diversity of Thai Song Dum Ethnic Group was based on original community wisdom, i.e., religious faith, belief in superstition and ancestors, which had been the basis of conservation and value enhancement of the culture from the past until present; 2) regarding the promotional process of community participation for improving local cultural diversity, the community should focus on key factors, i.e., encouraging participation of community members from problem determination, decision making, and action taking, to assessment of outcome in the community; and 3) the guidelines of overcoming important problems and obstacles of local cultural diversity management, the key problem was that the continuity of traditional culture of the community had been affected by external cultures which decreased the value of original community culture. The guideline for overcoming such problems were to preserve the continuity of traditional culture of the community by establishing participatory activities involving community members as the core factor to preserve, inherit and enhance cultural values in order to raise awareness, cherish and appreciate the value of traditional culture of the community for continuity and sustainability of this culture.

Keywords: Promotion Process, Develop Local Cultural Diversity, The Participation of the Thai Song Dam Community

บทนำ

ระยะเวลาของการพัฒนาที่ผ่านมา สภาพการณ์และปัญหาที่สำคัญของสังคมไทย คือ การมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการสร้างความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ ส่งผลให้นำไปสู่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในชนบทและกับกลุ่มคนชายขอบของสังคมที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดอกผลแห่งการพัฒนาสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นเฉพาะแต่ในเมืองใหญ่ ขณะที่ภาคชนบทถูกละเลยเป็นชายขอบของการพัฒนาส่งผลเป็นลูกโซ่ไปสู่มิติด้านอื่น ๆ สภาวะดังกล่าวคือความไม่สมดุลแห่งการพัฒนาอันเป็นสิ่งที่น่าวิตก กังวลเป็นอย่างยิ่งของสังคมไทยปัจจุบัน การพัฒนาใดก็ตามที่ตัดขาดจากรากฐานทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองมักจะนำไปสู่หายนะ และก่อให้เกิดความเสียหายต่อการพัฒนาด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ประกอบกับการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมข้ามชาติในนามของ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ดูดกลืนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม สร้างวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ อันเป็นต้นเหตุแห่งความไม่สมดุลของ การพัฒนาในมิติต่าง ๆ (จามร พงษ์ไพบูลย์, 2550) ด้วยเหตุนี้ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังคำกล่าวของ พระยาอนุมาราชธนะ หรือ เสฐียรโกเศศ ว่า มนุษย์เกิดในวัฒนธรรม ที่จะเกิดอยู่นอกวัฒนธรรมนั้นไม่ได้ คนจะเป็นคนขึ้นมาได้ก็ด้วยมีวัฒนธรรม ถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่ใช่มนุษย์ แต่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตอย่างธรรมชาติเท่านั้น วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของคนเพราะเข้าไปแทรกซึมและประกอบเป็นรูปวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาโดยไม่มีใครรู้สึกตัว วัฒนธรรมจึงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นนิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชินของสังคมซึ่งมนุษย์เองเป็นผู้สร้างและปรับปรุงจากธรรมชาติและเรียนรู้จากกันและกัน ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งที่สังคมสร้างและสังคมเรียนรู้ควบคู่ไปในตัวคนในสังคมจะมีลักษณะเป็นเช่นไรเป็นคนดีหรือเป็นคนเลวก็อยู่ที่วัฒนธรรมซึ่งคนสร้างขึ้นมาเป็นสิ่งที่บันดาลให้เป็นไป (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2549) วัฒนธรรมจึงเป็นสาระสำคัญของมนุษยชาติตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ทั้งที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โบสถ์ วิหาร ภาษาพูด สัญลักษณ์ การสื่อความหมาย แบบแผนการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture) เช่น แบบอย่างการปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ และธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น (ปิ่นฉัตร สีนรุสอาด, 2548) และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ วัฒนธรรมของคนเรานั้นมีความแตกต่างกันมากมายหลากหลายรูปแบบเราเรียกความแตกต่างดังกล่าวว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural diversity) ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวไม่มีวัฒนธรรมใดดีเลวกว่ากันหรือเหนือกว่าแต่ละวัฒนธรรมก็จะมีเหมาะสมกับ

สังคมนั้น ๆ (สมักร บุราวาศ, 2540) วัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมจะมีวิถีการพัฒนไปตามปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป บางวัฒนธรรมอาจวิวัฒนาการไปช้า ๆ เรียบง่าย เช่น วัฒนธรรมของชาวเขา ในขณะที่บางวัฒนธรรมอาจพัฒนาไปรวดเร็วและมีความซับซ้อน เช่น วัฒนธรรมของพวกชาวเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2552) สังคมไทยก็เช่นเดียวเป็นสังคมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานคล้ายคลึงกับสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ มีสิ่งรื้อยรัดผู้คนเข้าไว้ด้วยกันคือ วัฒนธรรมที่แตกต่างและหลากหลาย (คริส เบเคอร์ และผาสุกพงษ์ไพจิตร, 2557) ทั้งศาสนา ภาษา เชื้อชาติ อัตลักษณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) ที่หมายถึงกลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกัน เป็นหน่วยทางสังคมการเมืองและระบบเครือญาติเดียวกัน ผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันและมีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2556)

ภายใต้ความหลากหลายดังกล่าว “ลาวโซ่ง” หรือที่ปัจจุบันเรียกตนเองว่า “ชาวไทยทรงดำ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความน่าสนใจ มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของตนเองหลายอย่างที่สืบทอดกันมาเป็นของตนเองอย่างเด่นชัด มีความสำคัญในการอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรมของตนเองอย่างเหนียวแน่นกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ (จิตรลดา เกิดเรือง, 2548) ลาวโซ่งหรือชาวไทยทรงดำปัจจุบันถิ่นเดิมอาศัยอยู่ที่สิบสองจุไทยหรือเมืองแกง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศลาวและติดต่อกับ ชายแดนประเทศจีนตอนใต้ ที่มณฑลยูนนาน กวางสี และต้งเกียตอนใต้ เมืองในปัจจุบันคือเมืองเดียนเบียนฟู ของเวียดนามชนเหล่านี้เรียกตนเองว่า “ผู้ไทหรือไทดำ” ไทยทรงดำได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยด้วยเหตุผลทาง สงครามหลายครั้งโดยอพยพผ่านลงมาจากเวียดนามตอนเหนือลาว และเข้าสู่ประเทศไทยในที่สุด การอพยพ ของไทยทรงดำเริ่มตั้งแต่สมัยธนบุรีจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยในสมัยธนบุรีและ รัตนโกสินทร์ตอนต้นไทยมีอำนาจเหนือดินแดนล้านช้างและสิบสองจุไท (งามพิศ สัตย์สงวน, 2552) โดย กระจายกันไปตั้งหลักแหล่งตามชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดเลย จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดชุมพร (เรไร สืบสุข และคณะ, 2523) แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาชาวไทยทรงดำจังหวัดชุมพร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจ จากการลงพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านชาวไทยทรงดำและวัดดอนรวบซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางของชาวไทยทรงดำ เทศบาลตำบลบางหมาก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ความน่าสนใจดังกล่าว คือ ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่มีพลวัตมีการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมตามวัฒนธรรมกระแสหลัก โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต สภาพความสัมพันธ์ภายในชุมชน

แต่ด้วยกระแสอันเชี่ยวกราดของวัฒนธรรมต่างชาติในยุคโลกาภิวัตน์ ภายใต้การพัฒนาของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ตูดกลืนทุกสิ่งทุกอย่างให้กลายเป็นหนึ่งเดียวภายใต้คำ

ว่า ความเจริญและการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาตามแบบอย่างของโลกทุนนิยมตะวันตก ที่มุ่งเน้นถึงเรื่องกำไรและตัวเลขความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งสภาวะดังกล่าวจะส่งผลให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติ ทั้งวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยจะค่อยๆ สูญหายและกลายเป็นวัฒนธรรมเดียวกันในที่สุด การส่งเสริม อนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม อย่างจริงจังและเป็นระบบบนพื้นฐานของวิชาการและการวิจัย จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติยังคงอยู่ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การส่งเสริม อนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าว จะสำเร็จผลจริงเป็นรูปธรรมได้ก็จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเอง ในฐานะที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมโดยการให้ประชาชนชาวไทยทรงดำ เป็นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยวัฒนธรรมของตนเองดังกล่าว โดยการเข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ภายใต้แนวคิด การสร้าง (Create) การนำเสนอ (Manifest) การถ่ายทอด (Transfer) และสุดท้ายการใช้ (Use) (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2552) โดยการคืนข้อมูลความรู้ให้ชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้จากการมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชนดังกล่าวไปใช้ เพื่อการขับเคลื่อน การส่งเสริม อนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำอย่างยั่งยืนและเป็นระบบด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาเพื่อตอบคำถามว่าจะสามารถสร้างแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นของชาวไทยทรงดำได้อย่างไร จะมีกระบวนการขั้นตอนอย่างไรในการสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสุดท้ายปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริม อนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ จะมีวิธีการอันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค การส่งเสริม อนุรักษ์ สืบทอด พัฒนา และต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างไร เพื่อให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำยังคงดำรงอยู่เคียงคู่กับวัฒนธรรมหลักของชาติไทยได้อย่างมั่นคงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ
2. ศึกษากระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ
3. ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการความหลากหลายทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ

วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำจังหวัดชุมพร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนในทุกด้าน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และส่วนที่สอง เป็นการใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview method) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) ที่สำคัญ ๆ โดยพิจารณาจากความเกี่ยวข้องกับความเป็นตัวแทนของเรื่องที่ศึกษา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเชิงคุณภาพ (Purposive Sampling) โดยที่วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะพิจารณาจากความเกี่ยวข้องในแต่ละกลุ่มที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ซึ่งกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 5 กลุ่ม 9 รูป/คน ซึ่งประกอบไปด้วย

1. หน่วยงานภาครัฐ 2 คน
2. ผู้นำชุมชน 2 คน
3. ผู้อาวุโสของชุมชน 2 คน
4. กลุ่มชาวบ้าน 2 คน
5. ผู้นำทางศาสนา 1 รูป

สำหรับเหตุผลในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 9 คน/รูป ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำจังหวัดชุมพรโดยตรง กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 หน่วยงานภาครัฐ เทศบาลตำบลบางหมาก ถือเป็นกลุ่มองค์กรภาครัฐในพื้นที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในฐานะผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่สัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน และกลุ่มที่ 3 ผู้อาวุโสของชุมชน เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องชุมชนในฐานะเป็นทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่จะให้ข้อมูลสำคัญต่าง ๆ กลุ่มที่ 4 กลุ่มชาวบ้าน เป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงเช่นกันในฐานะเจ้าของชุมชน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาในชุมชนท้องถิ่น กลุ่มสุดท้าย กลุ่มที่ 5 ผู้นำทางศาสนา (พระสงฆ์) ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในการเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยทรงดำ โดยมีวัดเป็นแหล่งในการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำจังหวัดชุมพร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่สำคัญในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิด คือ ไม่มีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้า ให้ความสำคัญกับผู้ถูกสัมภาษณ์ในการตอบคำถาม แต่ก็มีกรอบแนวทางกว้าง ๆ เพื่อให้การสัมภาษณ์แต่ละรายครอบคลุมเนื้อหา หัวข้อ และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดออกเป็น 2 ลักษณะสำคัญ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ตำรา บทความ วิชาการ และรายงานการวิจัย ข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เป็นบทวิเคราะห์วิจารณ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในเชิงลึก โดยการพบปะสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ แนวคิดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ การพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ นำมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้แนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการวิเคราะห์และอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำจังหวัดชุมพรให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ด้วยการนำเอาประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับคำตอบในคำถามของแต่ละประเด็นและของแต่ละกลุ่มทั้งแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพื่อจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้ในแต่ละกลุ่มว่ามีข้อคิดเห็นเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย

1. การอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอดคุณค่าวัฒนธรรมความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่วัฒนธรรมคือรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ผู้นำทางปัญญา คนสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้ให้ความเห็นว่า “การอนุรักษ์

สืบทอด และต่อยอดคุณค่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เป็นสิ่งที่สำคัญแต่จะต้องเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิด ความรัก ความภาคภูมิใจ ความผูกพัน ระหว่างคนกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอดคุณค่าได้หลายวิธี โดยเฉพาะการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตาม สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นรากฐาน ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เช่น ศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อผีสงเทวดา ต่าง ๆ รวมถึงความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้ที่สืบทอดกันมาจาก บรรพบุรุษในอดีตกาลถึงลูกหลานในปัจจุบัน” (ผู้นำทางปัญญา, 2560) สอดคล้องกับความเห็น ของ ผู้อาวุโสชุมชน คนสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กล่าวเสริมว่า “การอนุรักษ์และสืบทอด วัฒนธรรมดังกล่าวทั้งทางตรงและทางอ้อม วิธีการหนึ่งที่สำคัญก็คือ ผ่านทางเด็กและเยาวชน ซึ่งโดยทั่วไปจะมีความสนใจในช่วงเวลาสั้น ๆ ในสิ่งใกล้ตัว ซึ่งจะแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดอาจจะง่ายไม่ซับซ้อนและสนุกสนาน อาจจะผ่านทางการเล่น การเล่านิทาน การลงปฏิบัติ วิธีการเหล่านี้เป็นวิธีการสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพทางวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นปรารถนา ขณะที่ในกรณีของผู้ใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นผู้ ที่มีประสบการณ์ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมมาพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดการ อนุรักษ์และสืบทอดทางวัฒนธรรมอาจจะทำได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรง หรือผ่านพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมความเชื่อ พิธีกรรมตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เพราะพิธีกรรมเหล่านี้จะมีการถ่ายทอดเชื่อมโยง ประสบการณ์ ตลอดจนถึงภูมิปัญญาต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษได้มีการลงมือทดลอง ถูกปรับเปลี่ยนแก้ไขและเก็บสะสมประสบการณ์” (ผู้อาวุโสชุมชน, 2560) เช่น ความรู้และ การดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ การเข้าถึงคุณค่าของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ตลอดจนถึงความเชื่อ ต่าง ๆ ที่คอยกำหนดความสัมพันธ์ที่ตึงตังทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม นักพัฒนา ชุมชน ได้กล่าวเสริมว่า “การอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและความ หลากหลายทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนรวบจังหวัดชุมพร จะประสบความสำเร็จมิได้เลยหากปราศจากกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ อันเป็นพื้นฐาน สำคัญต่อการอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยอยู่ บนพื้นฐานของหลักการที่สำคัญดังนี้ต่อไปนี้ คือ 1) การลงมือทดลอง 2) การลงมือทำ 3) การสาธิต 4) พิธีกรรม 5) ศาสนา 6) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม 8) ครูพักลักจำ สารสำคัญดังกล่าว ถือเป็นเหตุปัจจัยสำคัญพื้นฐานในการอนุรักษ์ สืบทอด ต่อยอด คุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนรวบ จังหวัดชุมพรให้อยู่รอดได้อย่างมั่นคงยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์” (นักพัฒนาชุมชน, 2560) เพราะ วัฒนธรรมนั้นเป็นภาพสะท้อนของชุมชนเป็นเครื่องวัดและกำหนดความเจริญหรือความเสื่อม

ของชุมชน และขณะเดียวกันวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอีกด้วย

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การพัฒนายุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าว พิจารณาได้ในหลายมิติทั้งในแง่ของมิติที่กว้างและแคบ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้บริหารท้องถิ่น เทศบาลตำบลบางหมาก ได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจว่า “การมีส่วนร่วมในชุมชน คือ การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่าง ๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ ๆ โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางเหตุผลโดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทตามหลักสิทธิหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่มการ พิจารณาตัดสินใจวางแผนการร่วมปฏิบัติการ และการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมชักนำสนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจลักษณะ 2) การมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวกับทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชน เป็นเครื่องซึ่งนำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ริเริ่ม สร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินการด้วยความสมัครใจ” (ผู้บริหารท้องถิ่น, 2560) เช่นเดียวกันกับที่ ผู้รู้ของชุมชน คนสำคัญ ได้แสดงความเห็นไว้ทำนองเดียวกันว่า “การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเกิดจากภาวะจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมเป็นสำคัญ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่มีความสอดคล้องกันด้านความคิด เพื่อการสืบทอด พิณฟู ประเพณี และวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ซึ่งการกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินการจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต หน้าที่ความรับผิดชอบ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี ทศนคติโดยรวมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความสมัครใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ” (ผู้รู้ของชุมชน, 2560) ซึ่งในประเด็นสำคัญดังกล่าว ปราชญ์ชุมชน ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า “การมีส่วนร่วมดังกล่าว จะสำเร็จได้ต้องวางอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) การกำหนดปัญหาของชุมชน สาเหตุของปัญหาตลอดจนถึงแนวทางการแก้ไขเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้น ๆ 2) การตัดสินใจของชุมชน การเลือกแนวทางและการวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ 3) การปฏิบัติงานของชุมชน

ในกิจกรรมการพัฒนาตามแผนเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่โครงการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความร่วมมือช่วยเหลือจากภายนอก

4) การประเมินผลของชุมชน งานกิจกรรมการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่อย่างไร ทั้งหมดนี้คือหลักการที่สำคัญ” (ปราชญ์ชุมชน, 2560)

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ จากการสัมภาษณ์ ผู้สูงวัยของชุมชน ท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นในเรื่องปัญหาและอุปสรรคไว้อย่างน่าสนใจว่า “ชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนรวบ ตำบลบางหมาก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ก็เช่นเดียวกันกับชุมชนอื่นที่เผชิญกับปัญหาอุปสรรคหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน และการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ชาวไทยทรงดำบ้านดอนรวบประสบพบเจอ ก็คือ ความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน และมาสร้างผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนในนามและโฉมหน้าของคำว่า การพัฒนา แต่การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทำลายรากเหง้าของชุมชนนั่นก็คือ วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพราะการพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาเพียงเปลือกนอก คือ การพัฒนาทางด้านวัตถุเป็นหลัก ส่งผลให้คนวิงวาทวัตถุยึดมั่นในวัตถุเป็นเครื่องวัดคนและวัดความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาของชุมชน วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกมองว่าล้าหลังส่งผลให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำถูกวัฒนธรรมกระแสหลักดูดกลืน โดยเฉพาะวัฒนธรรมไทยที่อยู่ภายใต้การครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตกอีกชั้นหนึ่ง” (ผู้สูงวัยของชุมชน, 2560) ขณะเดียวกัน ผู้นำชุมชนคนสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ท่านหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึง ปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำอีกปัญหาหนึ่งก็คือ “ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากภายในชุมชนเอง คือ การรับและสร้างค่านิยมผิด ๆ ของชุมชนผ่านทางวิถีคิดในเรื่องการศึกษา การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต เช่น การให้ความสำคัญกับการได้รับการศึกษาระดับสูง เพื่อที่จะไปประกอบอาชีพที่สามารถสร้างรายได้จำนวนมาก เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่สุขสบายแบบคนเมืองสมัยใหม่ เช่น การถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยวัตถุเงินจ้เป็นต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ส่งผลให้เยาวชนละเลยการให้ความสำคัญกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน มองว่าเป็นเรื่องล้าหลังไม่ทันสมัยน่าอับอายไม่รู้สึกรักหวงแหนและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เป็นรากเหง้าของตนเอง ดังเช่นที่สังคมไทยกระแสหลักวัฒนธรรมกระแสหลักของไทยคลั่งไคล้วัฒนธรรมตะวันตก มองสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีแบบไทยเป็นเรื่องน่าอับอายล้าหลังไม่ทันสมัย” (ผู้นำชุมชน, 2560) ปัญหาดังกล่าวมา จึงส่งผลให้วิถีชีวิต

วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ดั้งเดิมอันเป็นรากเหง้าที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอน รวบจังหวัดชุมพร สันคลอนและคล้อยไปตามวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมทั้งวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำดั้งเดิม

อภิปรายผล

1. ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่หนึ่ง พบว่า การอนุรักษ์ พัฒนา คุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ธรรมชาติของวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่งเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงดังกล่าวของวัฒนธรรมมีทั้งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปในทางพัฒนาเจริญงอกงาม และมีทั้งการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปในทางหายนะตกต่ำและเสื่อมคุณค่า ดังนั้น การดูแลรักษาด้วยการอนุรักษ์ พัฒนา สืบทอดต่อยอดคุณค่าของวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะวัฒนธรรมรอง/วัฒนธรรมย่อย เช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำบ้านดอนรวบจังหวัดชุมพรที่ผู้วิจัยได้ศึกษา เนื่องจากวัฒนธรรมย่อยเหล่านี้ถูกอิทธิพลของวัฒนธรรมหลักครอบงำกลืนกลายจนหมดคุณค่า การอนุรักษ์ พัฒนา จึงเป็นทางรอดที่สำคัญ โดยจะต้องตั้งอยู่บนปรัชญาพื้นฐานที่สำคัญคือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพราะคนในชุมชน คือ เจ้าของวัฒนธรรมรับรู้และเข้าใจปัญหาและแนวทางที่จะพัฒนามากที่สุดโดยการอนุรักษ์ พัฒนา คุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยคนชุมชนและเพื่อคนในชุมชน การดูแลรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง อีกทั้งการศึกษาเรื่องปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ ของ เอื้อมพร โตภาณุรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม ที่ยืนยันถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์ พัฒนา คุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้จะเป็นเพียงมิติหนึ่งของเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาผ้าทอ แต่ในกิจกรรมดังกล่าวจะต้องอาศัยกระบวนการขั้นตอนที่หลากหลาย และกิจกรรมที่สำคัญที่สุดก็คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อสืบสาน อนุรักษ์ และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมมิให้สูญหายไปจากชุมชนท้องถิ่น (เอื้อมพร โตภาณุรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, 2559)

2. ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่สอง พบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การมีส่วนร่วมได้รับความสนใจและกลายเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญกระแสหนึ่งของการพัฒนาด้านต่าง ๆ ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้เป็นเครื่องมือสำคัญ ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังถือเป็นการปูพื้นฐานที่มั่นคง

ไปสู่การปกครองตนเองของชุมชนท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย นอกจากนี้การศึกษาของ สิริวรรณ สิริวนิชย์ และคณะ ในเรื่องการจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เสนอข้อค้นพบจากการศึกษาว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแกนในการหลอมรวมความเป็นกลุ่มก้อนทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมย่อย ซึ่งมีสาระทางเนื้อหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม แต่ทุกกลุ่มจะความลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ กิจกรรมทางวัฒนธรรมจะต้องอาศัยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ ในหลายสถานะเป็นทั้งองค์ประกอบ ผู้สืบสาน และผู้ต่อยอดคุณค่า และสำคัญที่สุด คือ ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมทางวัฒนธรรม (สิริวรรณ สิริวนิชย์ และคณะ, 2559) เช่นเดียวกันกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่ผู้วิจัยศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจที่สำคัญ ที่จะสามารถทำให้ชุมชนยังคงรักษาวัฒนธรรมไว้ได้อย่างมั่นคง โดยเริ่มต้นตั้งแต่การกำหนดปัญหา สาเหตุ ตลอดจนถึงแนวทางการแก้ไข จะต้องเป็นขั้นตอนที่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงทุกกระบวนการการตัดสินใจเลือกทางเลือกหรือแนวทางในการพัฒนาการแก้ไขปัญหาที่จะต้องถูกกำหนดโดยชุมชนต่อทรัพยากรต่าง ๆ การปฏิบัติงานในกิจกรรมการอนุรักษ์ พัฒนา ก็จะต้องเกิดจากกำลังแรงกายจริงของคนในชุมชน และสุดท้ายการประเมินผลของการอนุรักษ์และพัฒนาทางวัฒนธรรมดังกล่าว คนในชุมชนเองจะต้องเป็นผู้ประเมินถึงผลของการอนุรักษ์ดังกล่าวว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และมีแนวทางร่วมกันอย่างไรในการรักษาวัฒนธรรมให้ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

3. ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่สาม พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ก็คือ อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ที่เข้ามาภายในชุมชนในนามของการพัฒนา แต่การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทำลายรากเหง้าดั้งเดิมของชุมชน คือ วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น เพราะการพัฒนาสมัยใหม่มองวัฒนธรรมอื่น ๆ ว่าล้าหลัง แต่แท้ที่จริงแล้วการพัฒนาแบบสมัยใหม่ดังกล่าว เป็นการพัฒนาเพียงแค่เปลือกนอก นั่นคือ การสร้างความเจริญทางด้านวัตถุสิ่งของแต่ละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับมิติการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ โดยเฉพาะวิถีทางวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ของชุมชน และจากการศึกษาของ กานต์ทิศา สีสมาทสุข เรื่องการวิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ซึ่งเสนอข้อค้นพบจากการศึกษาว่า ปัญหาสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยดำที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรม คือ ปัจจัยภายนอกที่เข้าในรูปแบบของการพัฒนาในลักษณะต่าง ๆ ทั้งเทคโนโลยี การศึกษา การคมนาคม และค่านิยมสมัยใหม่ ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาดังกล่าวสร้างปัญหาให้กับชุมชน (กานต์ทิศา สีสมาทสุข, 2558) ประกอบกับอีกปัญหา คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนเอง คือ ความใส่ใจในวัฒนธรรม

และภูมิปัญญาของตนเอง กล่าวคือ คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ขาดความตระหนักถึงความสำคัญต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเอง ละเลยไม่ใส่ใจ ส่งผลให้วัฒนธรรมบางอย่างในชุมชนเริ่มสูญหาย ขาดความต่อเนื่อง ซึ่งทางออกของปัญหาดังกล่าว จะต้องตั้งต้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหา และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าให้อนุชนรุ่นหลังเห็นความสำคัญ โดยจะต้องอาศัยภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นกลไกที่สำคัญในการช่วยเหลือสนับสนุน เช่น หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษาระดับต่าง ๆ ในชุมชน ร่วมกันอนุรักษ์ พัฒนา ต่อยอดคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำให้ยังคงอยู่เคียงคู่กับชุมชนสืบต่อไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

วัฒนธรรมถือเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมทุก ๆ สังคม โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ และการจะอนุรักษ์ พัฒนา คุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้นั้น จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วม โดยการเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกกระบวนการขั้นตอนของการอนุรักษ์ พัฒนา และต่อยอดคุณค่า ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีภาคส่วนอื่น ๆ ให้การสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนเรียนรู้กระบวนการบริหารจัดการปัญหาชุมชนด้วยตนเอง เพราะวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนโดยเฉพาะชุมชนที่มีเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง ขณะที่ข้อเสนอแนะสำคัญจากการศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ การอนุรักษ์ พัฒนา คุณค่าความหลากหลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ประสบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญสองประการดังได้กล่าวแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายนอก คือ การพัฒนาจากภายนอกในนามของความเจริญก้าวหน้ารูปแบบต่าง ๆ ร่วมกันกับปัญหาจากภายใน คือ การขาดความภาคภูมิใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนรุ่นใหม่ในชุมชนเอง ซึ่งปัญหาทั้งสองประการถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำที่เป็นวัฒนธรรมรอง ด้วยเหตุนี้ การแก้ไขปัญหาทั้งจากภายในและภายนอกนั้น จะต้องมุ่งเน้นไปที่การสร้าง ความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมว่า คือ รากเหง้าที่สำคัญของความเป็นชุมชนท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ เพื่อให้คนรุ่นใหม่เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง และการสร้างความตระหนักดังกล่าวจะต้องเปิดโอกาสเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้คนในชุมชนเองได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา อนุรักษ์ ต่อยอด และสืบทอดคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมของตนเอง เพราะหลักการที่สำคัญสองประการดังกล่าว จะเป็นเกราะป้องกันการรุกรานทางวัฒนธรรมจากภายนอก และเป็นภูมิคุ้มกันการล่มสลายทางวัฒนธรรมจากภายใน ที่จะส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมในยุคสมัยปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้มาจากโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนไทยทรงดำจังหวัดชุมพร” ได้รับสนับสนุนงบประมาณจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ผู้เขียนต้องขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งที่เห็นถึงความสำคัญของงานนี้ และขอขอบพระคุณเป็นพิเศษต่อ รองศาสตราจารย์ รุ่งสรรค์ จันดี ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำปรึกษา พระครูอาทรประชารักษ์ เจ้าอาวาสวัดดอนรวบ นายอำนาจ แสงทอง ปราชญ์ชุมชน ตลอดจนถึงผู้อาวุโสของชุมชนไทยทรงดำจังหวัดชุมพรทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ทิศา สีมากสุก. (2558). วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ: กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2552). สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษารอบครัวไทยโซ่ง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จามร พงษ์ไพบูลย์. (2550). กระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษา: “เพลงโหมฟาง” ของจังหวัดตราด. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2549). สังคมวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิตรลดา เกิดเรือง. (2548). การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เรื่อง ประเพณีและพิธีกรรมไทยทรงดำสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดสุพรรณบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นักพัฒนาชุมชน. (31 มีนาคม 2560). การรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชญ์ชุมชน. (31 มีนาคม 2560). ประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไทยทรงดำบ้านบางหมากจังหวัดชุมพร. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- ปิ่นฉัตร สินธุอาด. (2548). แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ผู้นำชุมชน. (8 เมษายน 2560). ความสัมพันธ์และปัญหาอุปสรรคภายในชุมชนไทยทรงดำบ้านบางหมากจังหวัดชุมพร. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)

- ผู้นำทางปัญญา. (11 เมษายน 2560). แนวทางการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนไทยทรงดำชุมชนบ้านบางหมากจังหวัดชุมพร. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้บริหารท้องถิ่น. (11 เมษายน 2560). การมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนไทยทรงดำบ้านบางหมากจังหวัดชุมพรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมิติทางด้านวัฒนธรรม. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้รู้ของชุมชน. (8 เมษายน 2560). แนวทางการอนุรักษ์และต่อยอดคุณค่าวัฒนธรรมไทยทรงดำ. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้สืบทอดของชุมชน. (31 มีนาคม 2560). ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้อาวุโสชุมชน. (8 เมษายน 2560). ภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนชาวไทยทรงดำบ้านบางหมากจังหวัดชุมพร. (อุพล ทองอินทราช, ผู้สัมภาษณ์)
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2552). ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เรไร สืบสุข และคณะ. (2523). วรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี. ใน รายงานการวิจัย. วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2552). พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สมัคร บุราราศ. (2540). ปัญญาวิวัฒน์ กำเนิดและวิวัฒนาการแห่งปัญญาของมนุษยชาติในอดีต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- สิริวรรณ สิริวนิชย์ และคณะ. (2559). การจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอกลองลาน จังหวัดเพชรบุรี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 22(ฉบับพิเศษ), 124-135.
- เอื้อมพร โตภาณุรักษ์กุล และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม. (2559). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, 8(2), 162-175.